

Historický ústav

Dějiny raného novověku

I. část

České dějiny raného novověku (1526 – sklonek 18. století)

studijní opora pro kombinovanou formu bakalářského studia
Historie

prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Hradec Králové

2020

Anotace přednášky

Přednášky se zaměří na klíčové problémy moderní interpretace českých dějin 16. – 18. stol. v politické, hospodářské, sociální a církevně náboženské oblasti. Důraz bude položen na jednotlivé fenomény dějinného výboje předbělohorského období (stavovství versus centralizace, reformace a protireformace), vývoje po Bílé hoře (třicetiletá válka, panovnický absolutismus, rekatolizace, vrchnostenské režijní podnikání, znevolnění a selská povstání) a období nástupu a rozmachu osvětlenství (osvícenské reformy a jejich vliv na podobu společnosti a chod státu, nástup manufakturního podnikání, počátky národního obrození). Základní aspekty dějin českých zemí v daném období jsou vyloženy v širším kontextu vývoje habsburské, resp. tvořící se rakouské monarchie. V druhé části semestrálního kursu budou samostatně přednášena témata světových dějin raného novověku.

Základní informace o kurzu

- povinný předmět, doporučený **druhý ročník** (zimní semestr)
- počet **kreditů 5**, rozsah výuky I. části **8 hodin** a konzultace
- způsob zakončení: **písemná zkouška**

Tematický plán kurzu

Tematický plán I. části představuje 8 kapitol, každá z nich je v rozsahu jedné hodiny. V jejich rámci je obsaženo všech 13 témat z denního prezenčního studia (podle počtu výukových týdnů semestru). Student kombinovaného studia tak nebude v obsahu vyučované látky nikterak krácen. V některých kapitolách jsou obsažena dvě z témat prezenčního studia, proto jsou dělená do samostatných částí (A, B).

Témata výuky:

I. kapitola

Český stát v počátcích habsburské vlády (1526–1547)

- A. Literatura a edice pramenů pro dějiny předbělohorského a pobělohorského období.
- B. Nástup Habsburků na český a uherský trůn a centralizační a rekatolizační koncepce Ferdinanda I. První stavovské povstání.

II. kapitola

Habsburské centralizační snahy a nástup protireformace v druhé polovině 16. století. Hospodářské a sociální poměry předbělohorského období.

- A. Nástup protireformace a habsburských centralizačních snah v předbělohorském období. Rozpad náboženského smíru a odpor stavovské opozice.
- B. Hospodářské a sociální poměry v českém státě v předbělohorském období. Rozvoj šlechtického režijního velkostatku a jeho dopad na podobu společnosti. Postavení královských měst.

III. kapitola

České stavovské povstání (1618–1620) a Třicetiletá válka. Zahraniční politika Habsburků v letech 1648–1740.

- A. České stavovské povstání a Bílá hora (1618–1620). Třicetiletá válka a její podoba v českých zemích.
- B. Zahraniční politika posledních Habsburků. Pragmatická sankce a zápas o její uznání.

IV. kapitola

Podunajská monarchie a její vnitřní život za vlády posledních Habsburků.

- A. Panovnický absolutismus a vnitřní politika posledních Habsburků.
- B. Rekatalizace a její proměny v pobělohorském období do smrti Karla VI.

V. kapitola

Hospodářské a sociální poměry od nastolení nevolnictví do jeho zrušení.

- A. Režijní velkostatek a jeho proměny v období po třicetileté válce.
- B. Postavení venkovského lidu a selské povstání roku 1680.
- C. Řemeslná výroba a úpadek královských měst.

VI. kapitola

Vláda Marie Terezie a osvícenský absolutismus

- A. Války o dědictví rakouské a následné konflikty s Pruskem.
- B. Osvícenství v habsburské monarchii a reformy Marie Terezie. Oslabení rekatalizačních aktivit.

VII. kapitola

Počátky manufakturní výroby a její rozvoj po slezských válkách v druhé polovině 18. století.

VIII. kapitola

Vrcholná fáze osvícenství v habsburské monarchii a počátky národního obrození.

- A. Josefínské reformy a proměny sociálně ekonomické, společenské, církevní, soudní a právní oblasti. Krátká vláda Leopolda II. a konec reformních snah po jeho smrti.
- B. První etapa českého národního obrození.

Základní literatura

Dějiny zemí Koruny české, sv. I–II, Praha 1992 (příslušné kapitoly).

HANZAL, JOSEF, *Od baroka k romantismu*, Praha 1987.

JANÁČEK Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547*, I/1 – I/2, Praha 1968–1984.

KLÍMA, ARNOŠT, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955.

MIKULEC Jiří, *Pobělohorská rekatalizace v českých zemích*, Praha 1992.

MIKULEC Jiří, *Poddanská otázka v pobělohorských Čechách*, Praha 1991.

PÁNEK Jaroslav, *Politický systém českého předbělohorského státu*, Folia Historica Bohemica 11, Praha 1987, s. 41–101.

PETRÁŇ Josef a kol., *Počátky českého národního obrození*, Praha 1990.

Jedná se o povinnou literaturu z akreditace, doplněnou o učební příručky připravené přednášejícími z HÚ FF UHK. U každého tématu je pak uvedena další rozvíjející literatura.

Studijní dokumentace připravená na FF UHK

FELCMAN, Ondřej, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové, HÚ FF UHK 2013.

FELCMAN Ondřej, *Český stát a habsburská monarchie v letech 1526–1848*. Elektronická příručka skript, Hradec Králové, FF UHK 2019.

FELCMAN, Ondřej, *Dokumenty k novověkým českým dějinám (1621–1791)*, Hradec Králové, HÚ FF UHK 2010.

ŠANDERA, Martin – MUSIL, František – BERAN, Zdeněk, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*, Hradec Králové, FF UHK 2010.

Jak postupovat při samostudiu

- **Každé téma je strukturováno** na obecné cíle, povinné studijní materiály, dílčí úkoly a doplňující literaturu.
- **Obecné cíle** tvoří základ zkoušené látky **při závěrečném písemném testu**.
- **V části studijní materiály** jsou uvedeny odkazy na ukázky z písemných pramenů nebo odborné literatury, případně mapy zobrazující území českého státu nebo jeho širšího středoevropského okolí. Dokumentace pramenného charakteru je většinou obsažena ve studijních příručkách edičního charakteru, které vytvořili autoři z akademiků Historického ústavu FF UHK a které jsou v seznamu těchto studijních příruček uvedeny (viz výše). Pro přihlášené uživatele jsou částečně k dispozici buď ve složce vyučujícího na webu UHK (<https://www.uhk.cz/cs-CZ/UHK/Header/rozsirene-vyhledavani?lidId=uhk-psberaz1>), nebo budou účastníkům kurzu rozeslány elektronicky přes Úschovnu, zajišťující spolehlivě snadnou dostupnost. Tyto příručky se opírají o starší edice českých pramenů, často popularizačního charakteru; na něž je rovněž odkazováno. Pokud jde o odborné publikace, jejichž části jsou doporučeny k četbě, jsou součástí fondu fakultní Lesákovy knihovny či univerzitní knihovny (vstup do e-katalogu: <http://arl.uhk.cz/arl-hk/cs/vyhledavani/>), nebo jsou přístupné na webu Centra mediévistických studií (<http://147.231.53.91/src/index.php>).
- Studijní materiály jsou provázeny sérií **dílčích úkolů** v podobě konkrétních otázek, jejichž zodpovězení vede k odpovědím na vymezené obecné cíle a k celkovému pochopení analyzovaného tématu.
- Pro snazší porozumění probírané látce je ke každému tématu přiřazena **doplňující literatura**, která je rovněž k dispozici v knihovně či v elektronické podobě. Z ní může student volit podle vlastního uvážení.

O přednášejícím

Prof. PhDr. Ondřej FELCMAN, CSc. – absolvent FF Univerzity Karlovy v Praze, obor dějepis-čeština (1974). Zabývá se sociálními dějinami raného novověku, poválečnými dějinami Československa s důrazem na tematiku reformního hnutí let 1968–1969, činnost Národního shromáždění a národních výborů, dále regionálními dějinami východních Čech, dějinami Kladska, územním výbojem českého státu a střední Evropy a heraldikou.

V problematice sociálních dějin se přednášející soustředil na dějiny šlechty, zejména v předbělohorském a pobělohorském období, a to právě z hlediska analýzy její sociální a rodové struktury, dále na její majetkové poměry a na studium některých význačných rodů. Publikoval k této tematice více než desítku odborných studií a statí (na některé je odkazováno v této příručce). Je spoluautorem odborné monografie FELCMAN, Ondřej – FUKALA, Radek, *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008. K česko-slezské knížecí dynastii Poděbradů se vztahují i studie: *Územní a dynastická expanze Poděbradů ve Slezsku v letech 1454–1495*. In: Zrození mýtu: Dva životy husitské epochy. Ed. R.

Novotný – P. Šámal a kol., Praha – Litomyšl, Paseka 2011, s. 169–182; *Poděbradové – rod s celokorunní působností (Územní expanze Poděbradů a její odraz v rodovém erbu)*. In: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 17. století. Sešity Ústavu českých dějin FF UK, řada A, sv. 3. Edd. L. Bobková – J. Konvičná, Praha 2005, s. 69–80 a *Kladští vládci a kladské hraběcí dynastie ve středověku a na počátku novověku*, Kladský sborník 7, 2006, s. 41–52. K vnitřním proměnám východočeské šlechtické obce se vztahují studie *Proměny ve skladbě rodů pozemkové šlechty ve východočeských krajích v letech 1603–1656*, Východočeské listy historické 21–22, 2004, s. 39–56 a příspěvek ČORNEJ, Petr – FELCMAN, Ondřej: *Rozvrstvení feudální třídy v severovýchodních Čechách v letech 1603–1656*, ČSČH XXVIII, 1980, s. 559–589. Na majetkové poměry šlechty jak v oblasti východních Čech, tak v celozemském měřítku jsou zaměřeny studie *Velké pozemkové majetky ve východních Čechách a jejich aristokratičtí majitelé v letech 1436–1634*. In: Z. Beran a kol., *Východočeská šlechta a její sídla a teritoria*, Praha, NLN 2013, s. 20–39 + 6 map a 3 diagramy, a *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*. In: *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*. Uspoř. Josef Petráň, *Studia historica* XIV, AUC 1976, Phil et. hist. 1, s. 195–228.

I. kapitola

Český stát v počátcích habsburské vlády (1526–1547)

- A. Literatura a edice pramenů pro dějiny předbělohorského a pobělohorského období.
- B. Nástup Habsburků na český a uherský trůn a centralizační a rekatolizační koncepce Ferdinanda I. První stavovské povstání.

ANOTACE

A. Základní literatura k jednotlivým obdobím zařazeným do kursu (období předbělohorskému, pobělohorskému a období osvícenství). Klíčoví autoři. Základní pramenné edice.

B. Volba Ferdinanda Habsburského na český trůn. Rozdíly v postupu stavů vedlejších zemí. Územní podoba České koruny. Utváření habsburské personální podunajské monarchie. Pozice Habsburků v Uhrách. Předbělohorská podoba správy České koruny. Mocenské postavení a vliv české panské aristokracie. Luterská reformace. Rostoucí vliv Jednoty bratrské. Centralizační snahy a rekatolizační koncepce Ferdinanda I. Odpor českých stavů proti politice krále. Stavovské povstání v letech 1546–1547.

OBECNÉ CÍLE

- 1 Poznat základní podmínky a důvody, které přispěly k novému uspořádání střední Evropy v podobě personální habsburské unie. Jaké to tedy byly faktory, které přispěly ke vzniku nového uspořádání střední Evropy?
- 2 Rozpoznat charakter změn, ke kterým docházelo na území habsburské personální unie v předbělohorském období.
- 3 Charakterizovat vývoj ve vztazích české stavovské obce k centralizačním pokusům krále Ferdinanda I.
- 4 Vysvětlit důvody, které vedly české stavy k prvnímu protihabsburskému povstání.

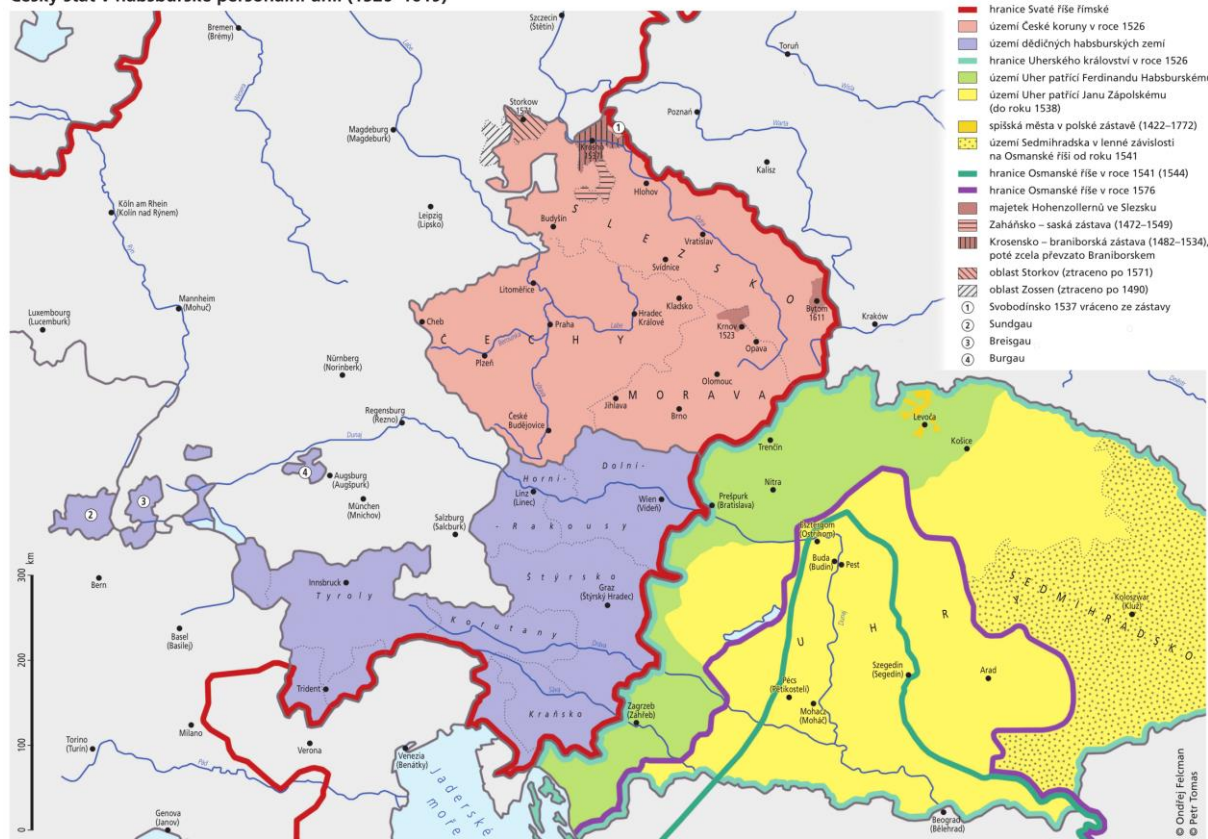
STUDIJNÍ MATERIÁLY

1/ JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547*, sv. I/1, Praha 1968, s. 28–56.

2/ 1526, 13. a 15. prosince – Volební sliby arcivévody Ferdinanda I. vydané po zvolení na český královský trůn. Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 202–204. Druhý z dokumentů přetištěn v: ŠANDERA, Martin – MUSIL, František – BERAN, Zdeněk, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*, Hradec Králové 2010, s. 144–145. Srov. též *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 130–131.

3/ Mapa – Český stát v habsburské personální unii 1526–1619. Srov. Ondřej FELCMAN, *Územní vývoj českého státu a střední Evropy. Soubor rekonstrukčních a schematických map*, Hradec Králové 2013, mapa 16.

Český stát v habsburské personální unii (1526–1619)

4/ 1545, 2. září – Druhý volební revers Ferdinanda I.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 132–133.

5/ 1547, 18. – 21. březen – Usnesení českých stavů namířené proti Ferdinandovi I.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech I*. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 212–216. Přetištěno v: ŠANDERA, Martin – MUSIL, František – BERAN, Zdeněk, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*, Hradec Králové 2010, s. 150–153. Srov. též *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 134–138.

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Jaké okolnosti způsobily rozdílný způsob volby nového českého krále v jednotlivých zemích Koruny české?
- 2 Bylo České království volitelným státovým celkem nebo nikoliv?
- 3 Seznamte se s teritoriálními proměnami habsburské moci v Uherské koruně po roce 1526.
- 4 Jaké nové nadstátní instituce budoval Ferdinand I., aby jejich prostřednictvím naplňoval své centralizační mocenské cíle.
- 5 Jak vypadala náboženská situace v českém státě po nástupu luterské reformace? Pojmenujte a stručně charakterizujte protestantská náboženství, která v jednotlivých českých zemích působila.

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

BAĐURÍK, Jozef – SLÁDEK, Kamil (edd.): *Politický zrod novovekej strednej Európy*, Bratislava 2005.

FELCMAN, Ondřej, *Souvislosti územních a státoprávních proměn českého státu od pozdního středověku do vzniku Rakouského císařství*. Sborník k 70. narozeninám prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc. Acta historica et museologica Universitatis Silesiae Opaviensis 7, Opava 2007, s. 33–44.

EBERHARD, Winfried, „*Bonum commune*“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností, Český časopis historický 102, 2004, s. 449–474.

EVANS, R. J. W.: *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003.

PÁNEK, Jaroslav, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577*, Praha 1982.

STRÁNSKÝ ze Zapské Stránky, Pavel, *Český stát*. 1. vyd., Praha 1953 (O českém ústavním zřízení).

VOREL Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české VII. 1526–1618*, Praha – Litomyšl 2005.

VYBÍRAL, Zdeněk: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005

II. kapitola

Habsburské centralizační snahy a nástup protireformace v druhé polovině 16. století. Hospodářské a sociální poměry předbělohorského období.

- A. Nástup protireformace a habsburských centralizačních snah v předbělohorském období.
Rozpad náboženského smíru a odpor stavovské opozice.
- B. Hospodářské a sociální poměry v českém státě v předbělohorském období. Rozvoj šlechtického režijního velkostatku a jeho dopad na podobu společnosti. Postavení královských měst.

ANOTACE

A. Obnovení arcibiskupství a příchod jezuitů. Maxmilián II. a Česká konfese. Novoutrakvisté, luteráni, bratrská církev. Praha jako nová rezidence římskoněmeckého císaře Rudolfa II. Nárůst aktivit katolické strany a ovládnutí zemských úřadů na sklonku 16. století. Zesílení protestantského odporu. Rudolfův majestát a jeho dopad na postavení protestantské většiny. Spory mezi Rudolfem II. a Matyášem, libeňský mír. Vpád Pasovských. Rudolfova rezignace.

B. Hospodářský vývoj českých zemí v předbělohorské době. Rozvoj režijního podnikání šlechty. Pozvolný úpadek královských měst. Nezemědělské podnikání. Obchod. Sociální poměry v předbělohorském období - postavení a majetek pozemkové šlechty, měšťanstvo, poddaný lid.

OBECNÉ CÍLE

- 1 Charakterizovat základní trendy narůstajícího napětí mezi stavovskou obcí a panovnickou mocí v předbělohorském období. Lze jejich povahu hodnotit jako spor mezi stavovskou monarchií a panovnickým absolutismem?
- 2 Jakými způsoby usilovala habsburská strana o zesílení vlivu katolického náboženství v Čechách?
- 3 Rozpoznat příčiny, které vedly k proměnám struktury české ekonomiky v předbělohorském období.
- 4 Představit sociální skladbu feudální společnosti a postavení jednotlivých stavů v předbělohorské společnosti.

STUDIJNÍ MATERIÁLY

1/ 1567 – Žádost evangelických stavů o zrušení kompaktát.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 139.

2/ 1575, 15. května – Žádost evangelických stavů o povolení České konfese

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 140–142.

3/ 1605 – Svědectví o vpádu Bočkajovců.

Srov. *Kniha bolesti a smutku. Výbor z moravských kronik 17. století*. Ed. J. Polišenský, Praha 1948, s. 10–12. Přetištěno v: ŠANDERA, Martin – MUSIL, František – BERAN, Zdeněk, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*, Hradec Králové 2010, s. 162–164.

4/ 1609, 9. červenec – Majestát Rudolfa II. na náboženské svobody.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech I*. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 257–263. Přetištěno v: ŠANDERA, Martin – MUSIL, František – BERAN, Zdeněk, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*, Hradec Králové 2010, s. 164–170. Srov. též *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 143–146.

5/ 1611 – Mikuláš Dačický z Heslova o vpádu pasovských.

Srov. Mikuláš Dačický z Heslova, *Paměti*. Ed. J. Mikulec, Praha 1996, s. 171–174. Přetištěno v: ŠANDERA, Martin – MUSIL, František – BERAN, Zdeněk, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*, Hradec Králové 2010, s. 170–173.

6/ MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 2*, Praha 1994, s. 25–42.

Ačkoliv práce analyzuje postavení panského stavu „ve věku“ jeho největší moci, tj. v období faktické vlády panské oligarchie za Vladislava II. Jagellonského, zachycuje závažné prvky postavení vyšší šlechty v české stavovské obci a českém státě, platné pro celé předbělohorské období.

7/ VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české VII. 1526–1618*, Praha – Litomyšl 2005, hlava III/2, s. 470–499.

8/ JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547*, sv. I/1, Praha 1968, kap. III. Velkostatek a vesnice, s. 74–85.

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Vysvětlíte, co znamenala Česká konfese a Rudolfův Majestát.
- 2 Kdo patřil ke katolickému křídlu české šlechty (osoby, rody)?
- 3 Co víte o příčinách a následcích vpádu pasovských?
- 4 Popište spory a konflikty mezi protestanskou většinou a katolíky za vlády krále Matyáše.
- 5 Určete základní společensko-kulturní prostředí, v nichž bylo uspořádáno dobové žití, a stručně je charakterizujte.

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

EVANS, Robert John Weston, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003.

JANÁČEK, Josef, *Jan Blahoslav*, Praha 1966.

JANÁČEK, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.

MACKENNEY, Richard, *Evropa šestnáctého století*, Praha 2001.

MÍKA, Alois, *Stoletý zápas o charakter českého státu 1526–1627*, Praha 1971.

MÍKA, Alois, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, Sborník historický 15, Praha 1967, s. 47–75.

PÁNEK, Jaroslav, *Politický systém českého předbělohorského státu*, Folia Historica Bohemica 11, Praha 1987, s. 41–101.

PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberk*, Praha 1996.

VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české VII. 1526–1618*, Praha – Litomyšl 2005.

III. kapitola

České stavovské povstání (1618–1620) a Třicetiletá válka. Zahraniční politika Habsburků v letech 1648–1740.

A. České stavovské povstání a Bílá hora (1618–1620). Třicetiletá válka a její podoba v českých zemích.

B. Zahraniční politika posledních Habsburků. Pragmatická sankce a zápas o její uznání.

ANOTACE

A. Ataky katolíků – Broumov a Hroby. Sjezd stavovské obce. Třetí pražská defenestrace v květnu 1618 – vyhození královských místodržících z oken České dvorské kanceláře. Protagonisté povstání a vláda direktorů. Zahájení vojenských operací. Smrti císaře Matyáše v květnu 1619. Zbavení Habsburků českého trůnu. Stavovská konfederace a volba falckého kurfiřta Fridricha Wittelsbacha českým králem. Smrt Jana Albrechta Smiřického ze Smiřic. Vojenská tažení a ofenzíva katolického tábora. Bělohorská bitva. Útěk zimního krále Fridricha Falckého ze země. Vítězství Habsburků a tresty účastníkům povstání. Třicetiletá válka nabírá střeoevropský rozměr a její další fáze. Podoba války na českém území ve 30. letech 17. století. Ztráta obou Lužic. Albrecht z Valdštejna a Frýdlantské vévodství. Zavraždění Valdštejna. Poslední fáze války – Švédové na českém území. Vestfálský mír v říjnu 1648. Navzdory uzavření mírových smluv válka ještě pokračuje. Švédové v Praze – obsazení Hradčan a Malé Strany generálem Königsmarkem; uhájení pravobřežní části Prahy.

B. Francie jako nepřítel habsburské dynastie. Leopoldovy války s Ludvíkem XIV. a Turky. Vídeň 1683. Karlovičský mír a obnova integrity Uherské koruny. Války o španělské dědictví. Raastatský mír. Územní zisky v podobě Španělského Nizozemí a italských držav. Josef I. a Karel VI. Szátmarský mír a urovnání habsbursko-uherských sporů. Pragmatická sankce Karla VI. a zápas o její prosazení.

OBEČNÉ CÍLE

- 1 Poznat, jaké příčiny vedly ke vzniku českého stavovského povstání a jakou událostí začalo?
- 2 Vysvětlit příčiny Třicetileté války a rozpoznat její jednotlivé fáze.
- 3 Jak lze vysvětlit termín „česká otázka za Třicetileté války“?
- 4 Jak lze hodnotit Leopoldovou zahraničně politickou a vojenskou politiku? Měla svá kritická úskalí?
- 5 Zhodnotit místo a význam válek o španělské dědictví pro vývoj habsburské monarchie?

STUDIJNÍ MATERIÁLY

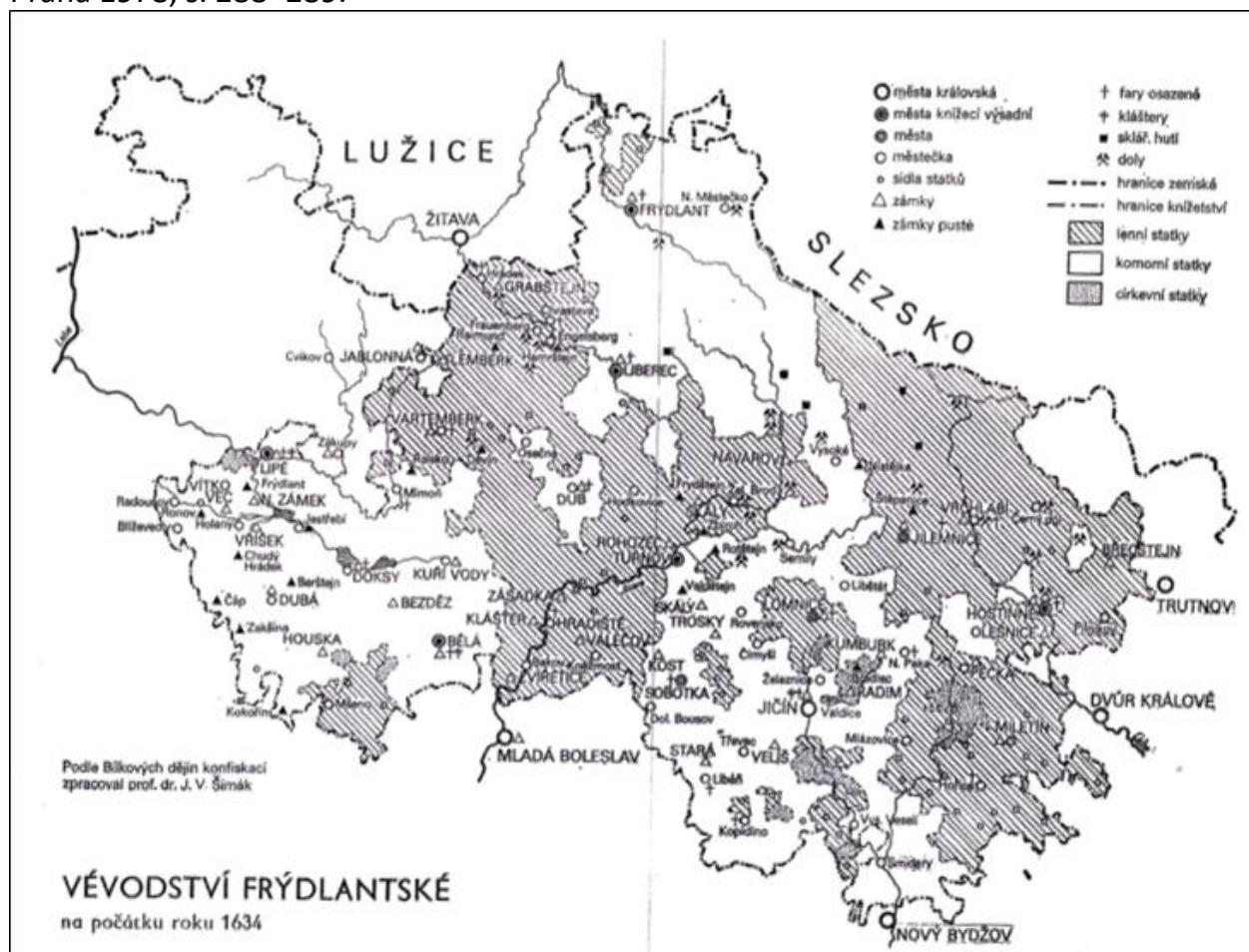
1/ Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978, s. 145–149 – Kapitola k pražské defenestraci z 23. května 1618.

2/ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, 3. vyd., Praha 1993 – kapitola Česká kancelář a Doslov, s. 95–102 a 237–239.

3/ Konfederace stavů zemí Koruny české, 31. červenec 1619.

Srov. Bohumil JENŠOVSKÝ, *O stavovských konfederacích v českém povstání. Poznámky diplomatické*, Praha 1932. Přetištěno v: ŠANDERA, Martin – MUSIL, František – BERAN, Zdeněk, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*, Hradec Králové 2010, s. 174–180.

4/ Mapa Frýdlantského vévodství. Převzato z: Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978, s. 288–289.

5/ 1648, 11. října, a 1649, 1. listopadu – Komenského dva dopisy švédskému kancléři Oxenstiernovi. Srov. Josef POLIŠENSKÝ, *Jan Amos Komenský*, Praha 1972, s. 232–235. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 42–43 a 46–47.

6/ Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970, kapitola Evropské důsledky Vestfálského kompromisu, s. 251–260.

7/ 1681–1683 – Výňatek z uherskobrodské městské kroniky o vpádech Turků a uherských povstalců na východomoravské pohraničí. Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 69–71.

8/ Mapa Český stát v dědičné monarchii Habsburků 1621–1740. Srov. Ondřej FELCMAN, *Územní vývoj českého státu a střední Evropy. Soubor rekonstrukčních a schematických map*, Hradec Králové 2013, mapa 17.

Český stát v dědičné monarchii Habsburků (1620–1740)

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Popište účastníky pražské květnové defenestrace – odbojné šlechtice a potrestané zemské úředníky.
- 2 Podpořili povstání stavové ostatních českých zemí?
- 3 Nalezlo české stavovské povstání v okolních zemích podporu?
- 4 Jak se vyvíjela vojenská situace povstání? Musela být bělohorská porážka nezbytně konečnou prohrou povstání?
- 5 Byla staroměstská poprava vůdců povstání jenom provedením trestu anebo jí přikládala císařská strana hlubší, symbolický význam?
- 6 Co víte o autonomním Valdštejnově „státečku“ a příčinách jeho zavraždění.
- 7 Seznamte se se základními životními daty učitele národů Jana Ámose Komenského.
- 8 Jak souvisí obsah Komenského dopisů švédskému kancléři s Vestfálským mírem? Co víte o Janu Amosu Komenském, posledním biskupovi Jednoty bratrské a „učiteli národů“?
- 9 Byla porážka Turků u Vídně pouhou vojenskou prohrou anebo v ní lze vidět hlubší význam?
- 10 Na základě prostudování otištěné mapy určete fáze proměn teritoriálního rozsahu habsburské monarchie za Leopolda I., Josefa I. a Karla VI. a oblasti hlavních územních změn.
- 11 Jaké zásadní otázky řešil Karel VI. vyhlášením Pragmatické sankce?

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české 1683–1740 IX*, Praha 2011.

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české 1618–1683 VIII*, Praha 2008.

ČECHURA, Jaroslav, *Zimní král aneb České dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004.

FUKALA, Radek, *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, České Budějovice 2005.

FUKALA, Radek, *Sen o odplatě. Dramata třicetileté války*, Praha 2005.

JANÁČEK, Josef, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978.

KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan, *Válka a armáda v českých dějinách*, Praha 2008.

PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, 3. vyd. Praha 1993.

POLIŠENSKÝ, Josef, *Třicetiletá válka a evropské krize XVII. století*, Praha 1970.

REBITSCH, Robert, *Matyáš Gallas (1588–1647). Císařský generál a Valdštejnův „dědic“*, Praha 2013.

SKŘIVAN, Aleš – DRŠKA, Václav – STEELLNER, František, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, Praha 1994.

URFUS, Valentin, *19. 4. 1713. Pragmatická sankce – rodný list podunajské monarchie*, Praha 2002.

IV. kapitola

Podunajská monarchie a její vnitřní život za vlády posledních Habsburků.

A. Panovnický absolutismus a vnitřní politika posledních Habsburků.

B. Rekatolizace a její proměny v pobělohorském období do smrti Karla VI.

ANOTACE

A. Státoprávní změny ustavené Obnoveným zřízením zemským. Zásadní proměny skladby českého zemského sněmu. Vláda Leopolda I. a panovnický absolutismus. Centrální správní úřady monarchie. Správa v českém státě - od centra přes země a kraje do regionů a obcí. Pokusy o reformu Obnoveného zřízení zemského za Josefa I. Doporučení Evžena Savojského uvolnit dohled nad českými zeměmi. Korunovace Leopolda I. a Karla VI. Habsburská monarchie a Svatá říše římská národa německého.

B. Náboženské poměry v monarchii v období rekatolizace. Rekatolizační vlna po Třicetileté válce. Nová biskupství a nové řády. Dobudování církevní správy. Jezuita Bohuslav Balbín a evangelík Jan Ámos Komenský. Rozmach vlivu náboženství na společnost a církevní aktivity ve vrcholném baroku. Nová rekatolizační vlna v první polovině 18. století a tajní evangelíci. Svatořečení Jana Nepomuckého. Útlak protestantů a jejich útoky do Pruska. Povstání na Opočensku v roce 1732. Kritika náboženského útlu na říšském sněmu v Řezně roku 1735. Postupné mírnění v potlačování tajného protestanství.

OBECNÉ CÍLE

- 1 Seznámit se s vývojem panovnického absolutismu za vlády císaře Leopolda I.?
- 2 Poznat, jaké důvody měla rekatolizace prováděná habsburským dvorem?
- 3 Je termín „doba temna“, který se užíval v předlistopadovém Československu pro označení doby vrcholného baroka, oprávněný?
- 4 Dovodit, proč dvůr císaře Karla VI. usiloval o vyhlášení nového svatého?

STUDIJNÍ MATERIÁLY

1/ 1627, 10. – 15. květen, Obnovené zřízení zemské (pro Království české).

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 159–170. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 12–28.

2/ 1627, 31. července – Rekatolizační patent Ferdinanda II.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 173–174. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 31–33.

3/ Jiří MIKULEC, Leopold I. *Život a vláda barokního kavalíra*, Praha 1997, kap. Český král (s. 98–112) a Závěrem (s. 211–213).

4/ 1720, 12. říjen – Přijetí Pragmatické sankce českým sněmem.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 175–176. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 68–69.

5/ 1628, 26. srpna - Žádost poddaných plumlovského panství na Moravě vrchnosti Karlu knížeti z Lichtenštejna, aby směli zůstat při své evangelické víře.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 298. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 35.

6/ 1729 – Výňatek z Koniášova „Klíče kacířské bludy k rozeznání otevírající...“ Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 358. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 77.

7/ ŠŮLA, Jaroslav, *Kdy začali zbožní katolíci chodit z Opočenska putovat do Vambeřic?*, Kladský sborník 2, Hradec Králové 1998, s. 157–162.

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Jaký byl vztah Leopolda I. k Českému království a jeho šlechtě?
- 2 Určete a charakterizujte jednotlivé fáze rekatolizace v pobělohorském období a době baroka.
- 3 Jak lze hodnotit jezuitu Bohuslava Balbína? Co víte o jeho díle?
- 4 Proč byl svatořečen právě Jan Nepomucký? Jaký byl reálný osud této historické postavy?
- 5 Jak spolu souvisí misijní činnost jezuitů v oblasti severovýchodních Čech v druhém a třetím desetiletí 18. století a poutě věřících do Kladska od roku 1738?

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české 1683–1740* IX, Praha 2011.

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české 1618–1683* VIII, Praha 2008.

ČORNEJOVÁ, Ivana, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka, *Několik poznámek ke korunovačním slavnostem v Praze v roce 1656*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 127–136.

KUČERA, Jan P. – RAK, Jiří, Bohuslav Balbín, Praha 1986.

POLIŠENSKÝ, Josef, *Jan Amos Komenský*, Praha 1972.

URFUS, Valentin, *K pokusu o revizi zemského zřízení v Čechách na počátku 18. století*, Právněhistorické studie 16, 1971, s. 177–198.

VÁLKA, Josef, „Státní a zemské“ v českých dějinách, Časopis Matice Moravské 109, 1990, s. 320–336.

VLNAS, Vít, *Jan Nepomucký. Česká legenda*, Praha 1993.

VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský*, Praha 2000.

V. kapitola

Hospodářské a sociální poměry od nastolení nevolnictví do jeho zrušení.

A. Režijní velkostatek a jeho proměny v období po třicetileté válce.

B. Postavení venkovského lidu v pobělohorském období.

C. Řemeslná výroba a úpadek královských měst.

Hospodářské a sociální poměry od skončení Třicetileté války do konce období panovnického absolutismu.

ANOTACE

A. Obnova vrchnostenského hospodaření, růst počtu dvorů a využití nucené neplacené práce poddaných. Vzestup roboty, na mnoha panstvích výrazný. Daleké fůry a přímusy. Neplatnost starých privilegií a tendence trestat poddané za vinu bývalých pánů. Hlavní obory hospodaření – obilnářství, pivovarnictví, chov dobytka a ovcí, na jihu Čech chov ryb pro trh, především na jižní Moravě vinařství, též v dolní Polabí a okolí Prahy. Výroba železa v Podbrdsku a na moravsko-slezském pohraničí (oblast Hrubého Jeseníku). Dokončení poválečné konsolidace v 80. letech 17. století, a to přes pokles agrární konjunktury. Setrvalý stav i v následujících desetiletích. Dopad slezských válek na český venkov. Pokusy o vylepšení poměrů po nástupu osvěcenského absolutismu. Tereziánské katastry v polovině 18. století. Působení Larischovy komise. Raabizace z roku 1775. Hospodářské reformy císaře Josefa II.

B. Značné poškození zemědělské výroby válkou a jejími důsledky. Téměř třetinový úbytek obyvatelstva v českých zemích. Nedostatek pracovní síly podporuje znevolnění poddaných, nárůst povinností v podobě nucené koupě a konzumace vrchnostenských výrobků i prodeje vlastních výrobků, přinucení sedláků k dálkovému povoznictví, nucené mletí ve vrchnostenských mlýnech, stavění dětí a sirotků, desátek. I přes skutečnost, že i v předbělohorském období se objevily dílčí tendence k růstu robot, byl poválečný nárůst požadavků na poddaného násobný a kvalitativně odlišný. Vedle ekonomického přinucení šlo i o osobní podmanění zemědělského obyvatelstva. Pokles kulturní úrovně venkovské populace v pobělohorském období, sociální nivelizace vesnické komunity. Nespokojenost poddaných ústila do sbíhání a vzpour. Velká selská povstání let 1680 a 1775; krajový rozsah, průběh a rozdíly mezi nimi. Zásahy státu do doposud ryze soukromé sféry vrchností v podobě čtyř robotních patentů (1680, 1717, 1738 a 1775).

C. Královská města silně zasažena konfiskacemi a válkou; pomalá obnova souvisela s postupným zaostáváním již v předbělohorském období. Města se částečně agrarizovala, rostl podíl zemědělských činností v životě měšťana. Řemesla byla svázána s cechy, jejich silně restriktivní politikou, narůstal význam cechů při organizování náboženských slavností ve vrcholném baroku. Královská města obnovovala svůj původní potenciál pozvolna, v podstatě celé století a jen některá z nich. Oproti nim se rychle rozvíjela poddanská města a městečka, úzce spojená s řemesly, výrobou sukna a plátenictvím v okolních podhorských oblastech. V polovině 18. století ztrácelo dělení měst na královská a poddanská smysl. Do popředí vystupovala míra propojení s nezemědělskou výrobou a rozptýlenou manufakturou. V důsledku toho se v severní polovině českých zemí silně rozvíjela poddanská města, napojovaná i na zahraniční obchod (plátno, sukno, sklo), zatímco v jižní části zůstávala města spjatá se zemědělskou výrobou a královská města podléhala síle cechovních pořádků.

OBECNÉ CÍLE

- 1 Uvědomit si rozdíly v postoji absolutistického státu vůči stavům vystupujícím donedávna jako politická obec na straně jedné a vůči vrchnostem jako organizátorům režijního

podnikání na straně druhé.

- 2 Charakterizovat rozdíly v postavení poddaného v předbělohorském období a v období po Třicetileté válce.
- 3 Jak vysvětlit příčiny stagnace královských měst v pobělohorském období?

STUDIJNÍ MATERIÁLY

1/ MAUR, Eduard, *Český komorní velkostatek v 17. století*, Praha 1975, Závěr (s. 131–133).

2/ 1634 – Vilém hrabě Slavata z Chlumu a Košumberka reaguje na dopis Jaroslava Bořity hraběte z Martinic a přiznává přílišné zatížení poddaných kontribucemi.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 110.

3/ 1677 – Kritický pohled cisterciáckého opata v Oseku Laurencia Scipia na postavení venkovských poddaných.

Srov. *České a československé dějiny III. Dokumenty a materiály*, Praha 1992. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 64.

4/ 1680, 28. červen – Robotní patent císaře Leopolda I., vydaný po potlačení selských bouří.

Srov. *Minulost našeho státu v dokumentech* II. Ed. F. Kutnar, Praha 1971. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 66–68.

5/ 1717, únor – Z robotního patentu pro Čechy, jehož platnost byla v září rozšířena také na Moravu.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 349–350. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 72.

6/ 1775, březen – Z Pamětí milčického rychtáře Františka Jana Vaváka popisujícího podobu nevolnického povstání od Poděbrad ku Praze.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 379–382. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 110.

7/ 1781, 1. listopad – Patent Josefa II. O zrušení nevolnictví.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 185–186. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 127–129.

8/ 1790, březen – Z desidérií moravských stavů

Srov. *Minulost našeho státu v dokumentech*, Praha 1971, s. 61–62. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 143–144.

9/ 1790, 4. září – Desideria českých stavů

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 187–188. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 145–146.

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Co víte o vrchnostenském hospodaření ve vlastní režii z hlediska skladby pěstovaných komodit a chovu dobytka?
- 2 Jaké povinnosti musel plnit nevolník vůči vrchnosti? Byly mezi vrchnostmi rozdíly v rozsahu zatížení poddaných povinnostmi?
- 3 Jak se nahlíželo na snahu poddaných prosadit zrušení roboty a nevolnictví revoltou proti vrchnostem a státní moci?
- 4 Pojmenujte shody a rozdíly mezi nevolnickými povstání z roku 1680 a z roku 1775.
- 5 Vyjmenujte robotní patenty a určete význam jejich vydávání.
- 6 Co pomáhalo poddanským městům k jejich rozvoji?

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

ČECHURA, Jaroslav, *Broumovská rebelie*, Praha 1995.

ČECHURA, Jaroslav, *Černínové versus Kysibelští*, Praha 2003.

ČECHURA, Jaroslav, *Selské rebelie roku 1680: sociální konflikty v barokních Čechách a jejich každodenní souvislosti*, Praha 2001.

MAUR, Eduard, *Český komorní velkostatek v 17. století*, Praha 1975.

PETRÁŇ, Josef, *Nevolnické povstání 1775*, Acta Universitatis Carolinae, Phil. et Hist., Monographia XLII, Praha 1972.

PETRÁŇ, Josef, *Rebelie*, Praha 1975.

ŠŮLA, Jaroslav, *Venkovský lid východního Hradecka 1590–1680*, Acta musei Reginaehradencis XIII, ř. B, Hradec Králové 1971.

VI. kapitola

Vláda Marie Terezie a osvícenský absolutismus

A. Války o dědictví rakouské a následné konflikty s Pruskem.

B. Osvícenství v habsburské monarchii a reformy Marie Terezie. Oslabení rekatolizačních aktivit.

ANOTACE

A. Úmrtí Karla VI. Nároky říšských kurfiřtů. Karel Albrecht Wittelsbach, vévoda bavorský; August III. Silný, vévoda saský a polský král, a Fridrich II. Veliký, král pruský. Zápas o země Koruny české. Vratislavsko-berlínská mírová smlouva z roku 1742. Ztráta většiny Slezska a Kladska v roce 1742. Druhá slezská válka a mírové smlouvy s Pruskem, Bavorskem a Francií (1745 a 1748). František Štěpán Lotrinský císařem. Sedmiletá válka. Nový spojenec – Francie. Návrat Kladska do Čech (1760) a jeho opětovná ztráta. Kladské hrabství v minulosti. Hubertusburský mír 1763. Účast habsburské monarchie na dělení Polska. Zisk Bukoviny. Válka o bavorské dědictví mezi Vídní a Berlínem – mír v Těšíně 1779.

B. Formování osvícenského absolutismu a příčiny reforem. Rádci Marie Terezie – Vilém Fridrich hrabě Haugvic a František Antonín hrabě Kounic. Reformy ve správní, finanční, měnové, soudní, vojenské oblasti. Zánik české správní integrity a státní individuality. Reformy k podpoře hospodářského rozvoje. V závěrečném desetiletí vlády panovnice přijaty školské reformy. Gerhard van Swieten a zaháňský opat Johann Felbiger. Změny v církevní správě, ústup od rekatolizačního tlaku a proměny v náboženském životě.

OBEČNÉ CÍLE

- 1 Dovodit, v čem spočívaly základní příčiny vypuknutí války o země Koruny české, respektive války o rakouské dědictví?
- 2 Vysvětlit důvody, které vedly Marii Terezii k reformám? Je možné je omezit jen na ty z nich, které vyplynuly z prohrané války s pruským králem Fridrichem II. Velikým?
- 3 Jak lze popsat vztah panovnice k ideologii osvícenství a k možným úpravám společenského systému?

STUDIJNÍ MATERIÁLY

1/ 1741 – Karel Albrecht zdůvodňuje dědické nároky na Čechy.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 365–368. Též: *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 177–178. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 94–96.

2/ 1743, 16. červenec – Souhlas českého zemského sněmu s postoupením Slezska a Kladska pruskému králi.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*, ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 179. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 97.

3/ Mapa – Rozdělení Slezska po berlínském míru v roce 1742.

Srov. Ondřej FELCMAN, *Územní vývoj českého státu a střední Evropy. Soubor rekonstrukčních a schematických map*, Hradec Králové 2013, mapa 18.

Rozdělení Slezska po berlínském míru v roce 1742

© Ondřej Felcman
© Petr Tomas

- Pruské Slezsko
- České (Rakouské) Slezsko
- Kladské hrabství odtržené od Čech (1760–1763 znovu ovládnuté Marií Terezií)
- pevnost

4/ Mapa – Proměny území Kladska ve středověku a novověku

Srov. Ondřej FELCMAN, *Územní vývoj českého státu a střední Evropy. Soubor rekonstrukčních a schematických map*, Hradec Králové 2013, mapa 6.

Proměny území Kladska ve středověku a novověku

- původní hranice Kladského kraje před rokem 1260
- hranice Kladského hrabství po roce 1497
- hranice historických území
- Broumovsko (1278–1290 spojeno s Kladskem; 1472–1501 připojeno ke Kladskému hrabství)
- Policko (1472–1501 připojeno ke Kladskému hrabství)
- Levínsko (1477–1497 postupně včleněno do Kladského hrabství)

© Ondřej Felcman
© Petr Tomas

5/ 1749, 1. květen – List Marie Terezie hraběti Bedřichu Harrachovi o reformě úřadů politické správy, financí a soudnictví.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 180–182. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 98–100.

6/ 1757 – Píseň o bitvě u Kolína.

Srov. *České a československé dějiny III*, 1992. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové, s. 104–105.

7/1775, 15. červenec – Jednotný celní řád Marie Terezie rušící celní hranice mezi dědičnými českými a rakouskými zeměmi (kromě Tyrolska).

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech I*. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 386–388. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 114.

8/ 1780, (po 29. listopadu) – František Martin Pelcl o Marii Terezii ve svých Pamětech.

Srov. Josef Johanides, *František Martin Pelcl*, 1981, s. 378–379. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 122–123.

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Objasněte podobu nároků říšských kurfiřtů na habsburské dědictví a jejich důvody.
- 2 Pojmenujte teritoriální změny, k nimž došlo v důsledku slezských válek a jejich geopolitické a vojenskostrategické důsledky.
- 3 Jak panovnice popsala a odůvodnila změny v organizaci státní moci ve vnitřní, soudní a finanční správě?
- 4 Jaké zásadní změny se udály ve vztazích mezi středoevropskými státy před zahájením sedmileté války a v rozložení vojenských koalic.
- 5 Jaký význam měla bitva u Kolína pro další průběh sedmileté války?
- 6 Jak hodnotil František Martin Pelcl vládu císařovny Marie Terezie?

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

BĚLINA, Pavel, *Generál Laudon*, Praha 1995.

CERMAN, Ivo, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008.

FELCMAN, Ondřej, *Souvislosti územních a státoprávních proměn českého státu od pozdního středověku do vzniku Rakouského císařství*. Sborník k 70. narozeninám prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc. *Acta historica et museologica Universitatis Silesiae Opaviensis* 7, Opava 2007, s. 33–44.

FRAIS, Josef, *Reformy Marie Terezie a Josefa II.*, Třebíč 2005.

HAUBELT, Josef, *České osvícenství*, Praha 1986.

HERRE, Franz, *Marie Terezie: velká žena na habsburském trůně*, Praha 2004.

HLAVAČKA, Milan, *Karel Albert*, Praha 1997.

MAUR, Eduard, *Marie Terezie. Korunovace na usmířenou, 12. 5. 1743*, Praha 2003.

STELLNER, František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000.

VII. kapitola

Počátky manufakturní výroby a její rozvoj po slezských válkách v druhé polovině 18. století.

ANOTACE

První manufaktury centralizovaného typu v soukenictví v severních Čechách v Oseku 1697 (cisterciáci) a v Horním Litvínově 1715 (hrabě Valdštejn). Rozvoj plátenictví v podhorských oblastech severu Čech a Moravy a ve Slezsku. Nákladnický systém a rozptýlená manufaktura. Růst počtu přadláků a tkalců a jejich zapojení do zboží výroby. Prolnutí tržních aktivit a s nevolnickou závislostí. Trhy s plátnem a sklářskými výrobky v poddanských městech. Faktor – od zprostředkovatele prodeje k organizátorovi výroby v rozptýlené manufaktuře. Rozvoj soukenického řemesla v poddanských městech (Česká Lípa, Liberec, Broumov, Rychnov nad Kněžnou, Lanškroun, Litomyšl, Nový Jičín, Jindřichův Hradec). Rozmach manufakturního podnikání po slezských válkách. Masivní podpora ze strany osvětského státu za Marie Terezie. Využití merkantilistické politiky. Rušení vnitřních celních bariér a ochrana domácího trhu. Manufakturní úřady, příchod odborníků, normy kvality výrobků určené státem. Klíčový význam šlechtických podnikatelů v počátcích rozvoje zejména plátenických manufaktur (hrabě Harbuval de Chamaré v Potštejně, hrabě z Harrachu v Janovicích u Rýmařova, hrabě Kinský ve Sloupu), soukenictví. Jihlava s obchodní soukenickou společností družstevního typu zásobující habsburskou armádu suknem. Rozmach bavlnářské výroby po konci monopolu pro bavlnářské manufaktury ve Schwechatu a Šaštíně (Kosmonosy, Bělá pod Bezdězem). Kartounky – měšťanský podnikatel Josef Leitenberger. Kulminační fáze manufakturního podnikání v 70. – 80. letech 18. století. Postupný nárůst podnikatelů z nešlechtického prostředí – z řad komerčních radů, manufakturních odborníků, obchodníků a faktorů. Sociální poměry manufakturního dělnictva. Rozvoj sklářství a papírenství. Podnikání v železářství.

OBECNÉ CÍLE

- 1 Vysvětlit důvody, které vedly habsburský dvůr ke snaze o rychlejší rozvoj manufakturního podnikání a v jeho rámci k podpoře českého plátenictví?
- 2 Pokusit se o vnitřní periodizaci vývoje manufakturního podnikání v českých zemích.

STUDIJNÍ MATERIÁLY

1/ 1756 – Ze zprávy komorního rady Loscaniho o stavu průmyslové výroby v českých krajích – část o situaci na Litoměřicku.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 371–372. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 103.

2/ SMUTNÝ, Bohumír, *Potštejnská manufaktura na česko-kladském pomezí. Studie o východočeském plátenictví v letech 1754–1761*, Kladský sborník – 4. supplementum, Hradec Králové 2002, 1. kapitola Merkantilismus a snahy státu o zásahy do textilní výroby v rámci hospodářské politiky habsburské monarchie do šedesátých let 18. století (s. 11–16) a Závěr (s. 251–252).

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Charakterizujte podnikatelské aktivity potštejnské plátenické manufaktury hraběte

Harbuval de Chamaré.

- 2 Co umožnilo rychlý rozvoj bavlnářských manufaktur a kdy k němu došlo?
- 3 V jakých dalších oborech se manufakturní podnikání uplatnilo?

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

BOUZA, Erik – VAŇKOVÁ, Věra, *Vrchnostenské manufakturní podnikání na Broumovsku v 17. a 18. století*, Acta Musei Reginaehradecensis, B/XII, Hradec Králové 1970, s. 183–199.

KOBLÍŽEK, Vladimír, *Plátenictví v Podkrkonoší ve druhé polovině 18. století*, in: Z historie podkrkonošského textilu, Trutnov 1971, s. 7–77.

NOVOTNÝ, Karel, *Klášteří manufaktura v Oseku v 18. století*, Acta Universitatis Carolinae, Phil. et Hist. 3, 1967, s. 5–83.

SMUTNÝ, Bohumír, *Plátenictví na území Hradeckého a Chrudimského kraje podle zpráv komise komerčního koncesu z roku 1754*, Lnářský průmysl – příspěvky k dějinám 3, Trutnov 1980, s. 119–148.

SMUTNÝ, Bohumír, *Potštejnská manufaktura na česko-kladském pomezí. Studie o východočeském plátenictví v letech 1754–1761*, Kladský sborník – 4. supplementum, Hradec Králové 2002.

VIII. kapitola

Vrcholná fáze osvícenství v habsburské monarchii a počátky národního obrození.

A. Josefínské reformy a proměny sociálně ekonomické, společenské, církevní, soudní a právní oblasti. Krátká vláda Leopolda II. a konec reformních snah po jeho smrti.

B. První etapa českého národního obrození.

ANOTACE

A. Dotvoření státu osvětského absolutismu za Josefa II. Josefinismus. Josef von Sonnenfels. Počátky úsilí o zrušení feudálního systému. Patent o zrušení nevolnictví a patent berní a urbaniální. Reformy v oblasti státu, správy, soudnictví, vojenství, školství a v náboženském životě. Toleranční patent. Vznik generálních seminářů. Vláda Leopolda II.

B. Příčiny a podstata obrozeneckého hnutí. Počátky českého národního obrození. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský. Dobrovský jako vůdčí fenomén první fáze. Další výrazné osobnosti spoluformující vlastenecké úsilí. Václav Matěj Kramerius a Česká expedice. Divadlo Bouda a Václav Thám a jeho bratři Karel Ignác Thám.

OBECNÉ CÍLE

- 1 Porovnat josefinismus, představující vrcholnou podobu osvětských reforem, s obecnou charakteristikou osvětského absolutismu?
- 2 Jak se josefinismus odlišoval od konzervativního osvícenství představovaného císařovnou Marií Terezií?
- 3 Určit příčiny obnovení státního absolutismu po nástupu císaře Františka II.
- 4 Poznat, jak historická věda vysvětluje termín národní obrození?
- 5 Dovedit, v čem spočívala specifika českého obrození v porovnání s obecnými evropskými trendy?

STUDIJNÍ MATERIÁLY

1/ 1765, konec listopadu – Z relace císaře Josefa II. o jeho cestě po českých zemích věnovaná hlavním Josefovým reformním úvahám.

Srov. *Naše národní minulost v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 376–377. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 107.

2/ 1775 – Pelclovo vydání Balbínovy „Obrany jazyka slovanského, zvláště pak českého“.

Srov. *Minulost našeho státu v dokumentech* I. Ed. V. Husa, Praha 1954, s. 337. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 62–63.

3/ Josef II. v očích svých současníků.

a) 1765 – Ideál osvětského panovníka v oslavné básni Josefa Sonnenfelse.

Srov. *České a československé dějiny III. Dokumenty a materiály*, Praha 1992. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 106.

b) 1780–1790 – Rozporuplné názory Františka Matěje Pelcla na vládu Josefa II.

Srov. Josef Johanides, *František Martin Pelcl*, Praha 1981, s. 381–382 a 391–393. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 140.

c) 1790, 6. březen – Novinový nekrolog na Josefa II. od Václava Tháma.

Srov. Miroslav Kačer, *Václav Thám*, Praha 1965, s. 128–129. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 141–142.

4/1781, 13. a (27.) říjen – Toleranční patent Josefa II.

Srov. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Ed. Z. Veselý, Praha 1995, s. 183–184. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 124–126.

5/ Zápas o uznání českého jazyka.

a) 1783 – Výňatek z „Obrany jazyka českého“ od Karla Hynka Tháma.

Srov. BUTVIN, Jozef – HAVRÁNEK, Jan: *Dějiny Československa III (od roku 1781 do roku 1918)*, Praha 1968, s. 491–492. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 132.

b) 1791, 25. září – Z řeči Josefa Dobrovského, pronesené v České společnosti nauk.

Srov. *Minulost našeho státu v dokumentech II*. Ed. F. Kutnar, Praha 1971, s. 83. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů (studijní příručka)*, Hradec Králové 2013, s. 147.

6/ Vlastenecká inteligence o českém jazyce a národu

a) 1793, 13. března – Pelcova akademická nástupní řeč o užitečnosti a důležitosti českého jazyka.

Srov. Josef JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, Praha 1981, s. 358–373. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 152–167.

b) 1806, 1813 – Jungmannovo pojetí českého národa ve dvou novinových statích.

Srov. *České a československé dějiny III, Dokumenty a materiály*, Praha 1992. Přetištěno v: Ondřej FELCMAN, *České dějiny 1621–1848. Edice vybraných dokumentů*, Hradec Králové 2013, s. 174–175.

DÍLČÍ ÚKOLY

- 1 Ovlivnily zkušenosti, které císař získal při své cestě po českých zemích, do jeho reformních opatření?
- 2 Byly kritické odsudky, kterých se dostalo po smrti Josefu II., směřované pro jeho hodnocení českými vlastenci?
- 3 Jak lze hodnotit dosah patentu, který vyhlášoval toleranci jiných křesťanských náboženství?
- 4 Co znamenal patent o zrušení nevolnictví pro postavení poddaného?
- 5 O co především usilovali čeští vlastenci v počátcích národního obrození?

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

HROCH, Miroslav, *Na prahu národní existence*, Praha 1999.

JOHANIDES, Josef, *František Martin Pelcl*, Praha 1981.

KAČER, Miroslav, *Václav Thám*, Praha 1965.

KOČÍ Josef, *České národní obrození*, Praha 1978.

MACHOVEC, Milan, *Josef Dobrovský*, Praha 1964.

NOVOTNÝ, Jan, *Matěj Václav Kramerius*, Praha 1973.

PETRÁŇ, Josef, *Kalendář*, Praha 1988.

PETRÁŇ, Josef, *Počátky českého národního obrození*, Praha 1990.

Slovanství v národním životě Čechů a Slováků, Praha 1968.